

књигу чини доступном не само језичким стручњацима, него и свакоме кога би заинтересовала одређена тема – из културе, етимологије, (словенске) митологије, фолклора, историје, књижевности, односно истраживачима из других хуманистичких и друштвених наука. Вишеслојна је вредност ове студије – осим што се испитивањем лексике на маргини откривају човекови спознајни процеси и културне вредности датог времена, резултати приказани у њој дају допринос не само лексичкој семантици, него и дериватологији, методици наставе, те лексикографској пракси, док се применом когнитивистичке апаратуре при анализи синтаксичких структура даје модел једног не тако честог приступа у синтакси – приступа који анализиране структуре сагледава из перспективе мишљења и повезује са сродним феноменима на основу знања које је енциклопедијско, неодвојиво од употребе, прагматике, стила и дискурса.

Марина Шафер

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српски језик и лингвистику
Др Зорана Ђинђића 2, 21000 Нови Сад, Србија
marina.safer@ff.uns.ac.rs

UDC 811.111'373(049.32)
ORCID: 0000-0002-6957-5852

Tvrtko Prčić. *Agentivna sufiksacija u engleskom jeziku*.
Novi Sad: Filozofski fakultet, 2025, 333 str.

Монографија *Агентивна суфиксација у енглеском језику* професора Твртка Прчића објављена је 2025. године у виду електронског издања Дигиталне библиотеке Филозофског факултета у Новом Саду¹. Њена специфичност лежи у томе што је, иако се бави трајно актуелном темом агентивне суфиксације, написана још пре три деценије, и то у виду ауторове докторске дисертације под насловом *Агентивни суфикси у савременом енглеском језику. Морфосинтаксички и семантички аспекти*. Иако су неки делови ове тезе у међувремену претворени у научне радове или поглавља у књизи, целокупан текст дисертације се, у садржински непромењеном облику, по први пут објављује тек у виду ове монографије, и то на тридесетодишњицу њене одбране.

Књига се састоји из седам поглавља – 1. *Општи размишљања*, 2. *Основни појмови (I): полазна синтакса и приула њеног посматрања*, 3. *Основни појмови (II): номинализација субјекта*, 4. *Формални аспекти агентивне суфиксације: енкодирање лексема*, 5. *Садржински аспекти агентивне суфиксације: декодирање лексема*, 6. *Један формални и садржински аспект агентивне*

¹ <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2025/978-86-6065-898-4>

На самом почетку налазе се *Ајсџиракџи* на српском и енглеском језику, као и *Реч унајред* и *Предјовор*, који служе као посебна врста академског времеплова. Наиме, у *Речи унајред*, написаној 2024/2025. године, аутор сагледава потребу за накнадним публикавањем целовите дисертације ради свеобухватнијег увида у ову тему, и то из угла редовног професора и врсног стручњака у пољу лингвистике, док у *Предјовору*, написаном 1994/1995. године, аутор проматра значај ове теме у контексту творбе речи, и то из угла некадашњег докторанда и младог истраживача у области језика.

У другом одељку *Творба речи као саставни део лексикологије* (стр. 26–38) фокус се ставља на најзначајније аспекте творбе речи као уже области интересовања овог рада. Аутор полази од дефинисања творбе речи и предмета њеног истраживања, те објашњења шта је то основа и какви све типови њене морфолошке модификације постоје, при чему предлаже термине адитивна, суптрактивна, мешовита и нулта модификација. Узимајући у обзир разматрања различитих аутора, Прћић пружа преглед опште типологије поступака творбе речи, на основу које идентификује прототипску творбу речи и даје поделу на примарну и секундарну творбу речи.

У складу са већ појашњеном основном идејом рада да све изведене лексеме настају од одговарајуће синтактичке јединице, Прћић друго поглавље

Основни појмови (I): *полазна синтагма* и *три ула њеној посмајрања* (стр. 44–59) посвећује опису основних појмова у вези са синтактичком јединицом као почетном структуром у процесу творбе речи, коју назива полазном синтагмом (скраћено, п-синтагма). У првом одељку *Структура и елементи полазне синтагме* (стр. 44–48) она се најпре дефинише као специфичан тип реченице који служи као основа за процес номинализације субјекта. Што се тиче структуре полазне синтагме, коју аутор ради бољег разумевања приказује и помоћу дијаграма, она садржи субјекат (СУБЈ) и предикат (ПРЕД) као два обавезна комплементарна елемента (где предикат сачињавају глагол (ГЛАГ) и модалитет (МОД) као још два обавезна елемента), те допуну као условно факултативни елемент који може бити у виду објекта (ОБЈ) и/или адвербијала (АДВ). У зависности од тога који су елементи искоришћени, постоје четири могућа типа п-синтагме, објашњена у виду својеврсне формуле и поткрепљена примерима: СУБЈ + (ГЛАГ МОД) (*One dances*), СУБЈ + (ГЛАГ МОД) + ОБЈ (*One drives a bus*), СУБЈ + (ГЛАГ МОД) + АДВ (*One walks in his sleep*), СУБЈ + (ГЛАГ МОД) + ОБЈ + АДВ (*One opens tins with it*). Како је за свеобухватније схватање полазне синтагме неопходно истражити њена синтактичка, семантичка и комуникативна својства, овим аспектима баве се наредна три одељка.

У оквиру одељка *Синтактичка својства елемената полазне синтагме* (стр. 48–51) обрађује се синтактички статус субјекта, глагола, модалитета, објекта и адвербијала као елемената п-синтагме. Субјекат се реализује, унутар именичке групе, личним заменицама *one* и *it* које представљају лексичке јединице најшире референцијалности. Док субјекат заузима крајњу леву позицију у п-синтагми, глагол следи одмах с његове десне стране, и од њега зависи да ли ће п-синтагма садржати допуну у виду објекта или адвербијала. Сам глагол одређен је модалитетом, још једним обавезним елементом који обухвата глаголско време и глаголски вид. Глагол и модалитет се заједно реализују, унутар глаголске групе, било којим лексичким глаголом у личном облику. Објект се јавља само са прелазним глаголом, на позицији десно од глагола, и реализује се у виду именице, у саставу именичке групе, осим кад је имплицитан, те се не реализује. Адвербијал заузима крајњу десну позицију у п-синтагми, и реализује се у виду предлошке групе, прилошке групе или прилога, осим кад је имплицитан, те остаје нереализован.

Наредни одељак *Семантичка својства елемената полазне синтагме* (стр. 51–58) потом се детаљно бави њиховим семантичким функцијама. Глагол изражава две основне категорије значења – динамичко значење, које се реализује глаголима радње (*One sings*), као и статичко значење, које се остварује искуственим глаголима (*One believes*) и релационим глаголима (*One owns a ship*). Од типа ситуације израженог глаголом зависе и семантичке функције субјекта – субјекат може имати функцију <Agent> (симбол <A>), када упућује на особу која активно учествује у вршењу радње (*One reads*), затим <Experiencer> (симбол <E>), када се односи на особу која доживљава стање означено глаголом (*One suffers*), те <Beneficiary> (симбол), када означава особу која се налази у стању бивања или имања означеним глаголом (*One possesses*). Због превеликог обухвата функције <Agent>, Прџић уводи њену даљу поделу на функцију <Agent other-oriented> (симбол <Ao>),

када субјекат иде уз прелазни глагол и усмерен је ка другом ентитету (*One picks apples*), као и функцију <Agent self-oriented> (симбол <As>), када субјекат стоји уз непрелазни глагол и усмерен је инхерентно ка самом себи (*One swims*). Објекат увек има функцију <Patient> (симбол <P>), односно представља пацијенса, али се, опет у зависности од типа ситуације, функција даље класификује на <Patient affected> (симбол <Pa>), када иде уз глагол радње (*One sells books*), затим <Patient effected> (симбол <Pe>), када се комбинује са глаголом радње са семантичким обележјем стварања (*One writes songs*), као и <Patient neutral> (симбол <Pn>), када стоји уз искуствени или релациони глагол стања (*One loves music*). Што се тиче адвербијала, он може вршити неколико функција – у питању су <Place>, када означава место одигравања радње (*One goes to church*), <Time>, када упућује на време дешавања радње (*One walks in his sleep*), <Goal>, када изражава циљ или сврху вршења радње (*One fights for freedom*), <Manner>, кад се односи на начин одвијања радње (*One thinks freely*), <Patient affected> (симбол <Pa>), кад подразумева ентитет над којим се врши радња (*One deals in cars*), и, напоследку, <Instrument> (симбол <I>), када означава средство вршења радње (*One kills pain with it*).

Четврти одељак *Комуникативна својства елемената полазне синтагме* (стр. 58–59) укратко објашњава комуникативну вредност п-синтагме, односно способност њених елемената да пренесу одређене информације. Осим што представљају два обавезна комплементарна елемента у синтактичко-семантичком смислу, субјекат и предикат су од суштинског значаја и за успостављање комуникативне динамике – субјекат типично одговара теми порuke, што значи да преноси већ познату информацију и има релативно малу комуникативну вредност, док предикат одговара реми, односно преноси нову информацију и садржи већу комуникативну вредност.

Након детаљно појашњене полазне синтагме, у следећем поглављу *Основни појмови (II): номинализација субјекта* (стр. 60–73) прелази се на процес њене трансформације у одговарајућу лексичку јединицу. У првом одељку *Појам и постојање* (стр. 60–66) излажу се основне поставке номинализације субјекта. Како се процес трансформације п-синтагме у лексичку јединицу назива номинализацијом п-синтагме, добијена лексичка јединица означава се термином номинализована синтагма (скраћено, н-синтагма). Облик н-синтагме зависи од тога који се елемент п-синтагме номинализује – тај елемент се може сматрати темом, а остали елементи ремом н-синтагме. Међутим, Прћић појашњава да се теме п-синтагме и н-синтагме не морају увек поклапати, што га доводи до закључка да се н-синтагма не изводи директно из п-синтагме, већ да овде посредну улогу игра нова синтактичка јединица за коју се уводи назив тематизована синтагма (скраћено, т-синтагма). Најпре поступком тематизације долази до издвајања теме п-синтагме, која у т-синтагми заузима почетну позицију. То издвајање врши се или њеним простим истицањем, ако се ради о <A>, <E> или , или претходним брисањем теме п-синтагме и померањем намеравање теме н-синтагме на почетну позицију, уколико је то <I>. Обе верзије поступка тематизације доводе до стварања т-синтагме као јединице изведене из п-синтагме, са темом која се увек поклапа са синтактичким статусом субјекта. Тек се потом, поступком номинали-

зације субјекта т-синтагме који може упућивати на <A>, <E>, и <I> (скраћено, номинализација субјекта), добија н-синтагма као коначни резултат. У циљу бољег разумевања овог комплексног поступка, аутор на самом крају одељка даје рекапитулацију процеса номинализације субјекта и још једном концизно дефинише његове три етапе, како би отклонио евентуалне нејасноће око изложеног модела.

Наредни одељак *Номинализатори субјекта* (стр. 66–68) даље залази у структуру н-синтагме, објашњавајући да се, при трансформацији т-синтагме у н-синтагму, лексичка јединица којом се у т-синтагми реализује субјекат замењује лексичком јединицом којом се у н-синтагми реализује номинализатор субјекта. Под номинализатором субјекта подразумева се синтагматски елемент чијим се додавањем на глагол изводи нова именица, и који се реализује лексичким јединицама *-er*, *-or*, *-ant*, *-ent*, *-ist*, *-ee*, што је поткрепљено и дијаграмом са примерима (тематизована *One learns :: learn* + номинализатор субјекта *-er* → номинализована *learner*). Како ове лексичке јединице представљају суфиксе, и како се њиховим додавањем добијају именице које упућују на <A>, <E>, или <I>, међу којима је свакако најдоминантнија категорија <A>, аутор нас доводи и до централне теме рада, те наведену групу суфикса означава термином агентивни суфикси, њима изведене именице термином агентивне именице, а сам процес термином агентивна суфиксација.

Како се номинализација субјекта може извршити не само агентивном суфиксацијом, него и поступком конверзије, њему је посвећен трећи одељак, *Конверзија као њосиуиак номинализације субјекта* (стр. 68–70), где се под конверзијом подразумева поступак настанка лексеме путем преласка из једне морфосинтактичке класе у другу, али без видљивих промена, што би у случају номинализације субјекта била рекатегоризација лексеме из класе глагола у класу именица ($\text{guide}_{\text{гл}} :: \text{guide}_{\text{им}}$).

Последњи одељак трећег поглавља, под називом *Циљеви номинализације субјекта* (стр. 70–73), објашњава разлоге за креирање лексема путем номинализације субјекта, који се махом заснивају на потреби да се на ванјезичке ентитете или њихове категорије упућује краће, лакше и једноставније, односно лексемом уместо реченицом. Дајући кратак увид у основне категорије агентивних именица које настају номинализацијом субјекта помоћу агентивне суфиксације, аутор најављује њихову детаљнију класификацију у наставку рада.

Четврто поглавље *Формални аспекти агентивне суфиксације: енкодирање лексема* (стр. 74–99) обрађује облике и функције лексичких јединица релевантних за агентивну суфиксацију. На самом почетку, у склопу првог одељка *Уводне напомене* (стр. 74–75), аутор појашњава да се енкодирање лексема односи на њихове формалне аспекте у творби речи јер се при преношењу поруке од енкодера до декодера тежиште ставља на уобличавање облика лексичких јединица као кода којим се порука преноси.

У другом одељку *Морфолошка структура лексема* (стр. 75–84) најпре се дефинишу најважнији термини у области морфологије, након чега се прелази на морфолошке обрасце који настају применом творбеног правила за номинализацију субјекта. Општи облик творбеног правила за номинализацију субјекта гласи $\text{ЛЕКСЕМА}_{\text{им}} = (\text{ОСН}_{\text{им/пр}} +) \text{ОСН}_{\text{гл}} + \text{СУФ}_{\text{аг}} (+ \text{ОСН}_{\text{пр}})$,

где је лексема у виду именице излазна лексичка јединица, а глаголска основа и агентивни суфикси, као обавезни елементи, односно именичка и прилошка/предлошка основа, као условно факултативни елементи, представљају улазне лексичке јединице. Из овог облика изводе се четири морфолошка образаца за номинализацију субјекта, која аутор приказује у виду дијаграма и илуструје примерима. Први морфолошки образац И одређује форму изведене лексеме ($\text{ОСН}_{\text{ГЛ}} + \text{СУФ}_{\text{АГ}}$, нпр. *driv•er, particip•ant, cycl•ist*), која настаје поступком суфиксације. Други морфолошки образац С односи се на форму сложене лексеме ($\text{ОСН}_{\text{ИМ}} + \text{ОСН}_{\text{ГЛ}} + \text{СУФ}_{\text{АГ}}$), која настаје применом поступака суфиксације и композиције, односно додавањем агентивног суфикса на просту глаголску основу (основа₁), а затим припајањем још једне основе (основа₂) која може бити проста (скраћено, ПрО, нпр. *bird-watch•er*), изведена (скраћено, ИзО, нпр. *cigar•ette-light•er*) или сложена (скраћено, СлО, нпр. *air•craft-carri•er*), и која заузима крајњу леву позицију у лексеми. Трећи и четврти морфолошки образац одређују форму фразне лексеме, која настаје применом поступака суфиксације и композиције, односно додавањем агентивног суфикса на просту глаголску основу (основа₁), а затим припајањем допунске прости основе (основа₂). Уколико допунска проста основа заузима крајњу леву позицију у лексеми, ради се о морфолошком обрасцу Φ^1 ($\text{ОСН}_{\text{Пр}} + \text{ОСН}_{\text{ГЛ}} + \text{СУФ}_{\text{АГ}}$, нпр. *on-look•er*), а ако заузима крајњу десну позицију у лексеми, ради се о морфолошком обрасцу Φ^2 ($\text{ОСН}_{\text{ГЛ}} + \text{СУФ}_{\text{АГ}} + \text{ОСН}_{\text{Пр}}$, нпр. *pass•er-by*).

Пре понирања у још детаљнија разматрања формалних одлика агентивне суфиксације, аутор у трећем одељку *Корпус: структура и извори* (стр. 85–87) наводи основне критеријуме и изворе за ексцерпирење корпуса на којем се истраживање базира. У састав корпуса ушле су лексеме чији се ортографски облик може синхронно тумачити као номинализација субјекта у једном од четири наведена типа п-синтагме, извршена једним од шест агентивних суфикса, *-er, -or, -ant, -ent, -ist* и *-ee*. Корпус се може поделити на основни фонд, који чини 890 систематски ексцерпираних одредница из речника *Collins COBUILD English Language Dictionary* (1987), као и допунски фонд, који чини нешто мањи број несистематски ексцерпираних лексема из више различитих извора, укључујући неколико речника, компјутерску текстуалну базу података *Survey of English Usage*, те текстове штампе, радија и телевизије.

Четврти одељак *Типологија дистинктивних својстава агентивних суфикса* (стр. 87–99) почиње ауторовим појашњењем потребе за сагледавањем дистинктивних својстава агентивних суфикса као података који одређују њихов идентитет. Излажући неколико различитих типологија дистинктивних својстава, Прћић се одлучује за Бауеров модел (1983) који се овде допуњује и проширује. Предложени модел обухвата осам својстава агентивних суфикса, где графологија, фонологија, комбинаторност, синтакса и семантика спадају у примарна својства јер суштински одређују формални и садржински идентитет самог суфикса, стилистика и продуктивност (у домену морфологије и семантике) представљају секундарна својства јер условљавају могућност извођења и интерпретације нових лексема, док етимологија чини терцијарно својство јер, у корелацији са секундарним својствима, за-

окружује слику о одређеном суфиксу. Аутор напомиње да се ова типологија може применити и на остале лексичке јединице, али уз изостављање комбинаторности и продуктивности. У наставку текста се у посебним пододељцима обрађују наведена дистинктивна својства за свих шест агентивних суфикса понаособ.

Након темељно истражених формалних аспеката агентивне суфиксације у четвртом поглављу, у петом, уједно и најопширнијем, поглављу *Сагргински асјектѝи ајенѝивне суфиксације: декодирање лексема* (стр. 100–236) прелази се на значења и употребе лексичких јединица значајних за агентивну суфиксацију. У првом одељку *Уводне најомене* (стр. 100) сагледава се повезаност декодирања лексема са њиховим садржинским аспектима у творби речи, јер се при пријему поруке од стране декодера тежиште ставља на тумачење кода и анализу значења поруке.

Други одељак *Семанѝичка стѝрукѝура лексеме* (стр. 100–118) уводи читаоце у тему значења лексеме и објашњава да се под семантичком структуром лексеме подразумевају и ванјезичке и унутарјезичке појаве везане за лексему. Прѝић потом у склопу пододељка *Врсѝе и основне каракѝерисѝичке значења* (стр. 102–118), ослањајући се махом на теорије Лајонса (1968, 1977, 1981) и Палмера (1981), наводи пет значењских дистинкција – на лексичко и речничко, дескриптивно и асоцијативно, дословно и пренесено, системско и текстуално, те намеравано и протумачено значење. Након приказаних дистинкција, говори се и о опсегу примене лексеме, што зависи од комуникативног потенцијала лексеме и ограничења у погледу лексичке селекције. Ова два чиниоца даље доводе до стратификације лексикона, односно постојања два контрастна типа лексема – општих и специјализованих, где су прве асоцијативно необележене, бројније, са ширим опсегом примене и вишом фреквенцијом, а друге асоцијативно обележене, мање бројне, са ужим опсегом примене и нижом фреквенцијом.

По завршеном прегледу наведених врста значења, аутор се у наставку петог поглавља бави различитим аспектима дескриптивног значења као главном компонентом лексичког значења. У трећем одељку *Лексичко значење: ѝтрадиционални ѝприсѝуѝи* (стр. 119–122) укратко се излажу основни принципи традиционалних приступа значењу, почевши од најстарије теорије именовања, преко нешто новије теорије означавања, па све до стандардног модела концептуализма, уз дискусију о њиховим мањкавостима, те потребом за савременијим приступом чија разрада следи у наредном одељку.

Комбинујући различита усмерења, аутор у четвртом одељку *Лексичко значење: савремени ѝприсѝуѝи* (стр. 122–158) предлаже модел садржинске анализе лексема, који обухвата пет елемената – лексему, смисао, денотацију, асоцијацију и референцију. У циљу јасније илустрације међусобне повезаности елемената, они су схематски приказани унутар лексиколошког квадрата, где лексема, смисао, денотација и референција, зауевши по један угао квадрата, представљају основне елементе, док асоцијација, смештена између денотације и референције, чини допунски елемент. Лексема као први елемент представља мономорфемску или полиморфемску, семантичку или функцијску, јединицу, која има утврђену фонолошку и графолошку форму,

као и морфосинтактичку функцију. Осталим елементима лексиколошког квадрата посвећени су посебни пододељци. Смисао чини уређен скуп довољног броја дескриптивних обележја којима се дефинише извесна класа ванјезичких ентитета. У зависности од тога колико су дескриптивна обележја семантички релевантна, аутор уводи разлику између дијагностичких обележја (краће, ДгО), која одражавају типична својства ванјезичког ентитета и стога сачињавају прототип извесне класе ванјезичких ентитета, и недијагностичких обележја (краће, неДгО), која изражавају додатна, редундантна, својства ванјезичког ентитета. Денотација представља однос између лексеми и извесне класе ванјезичких ентитета на које се лексема може правилно применити, док је референција однос између конкретно употребљене лексеми и неког тачно одређеног ванјезичког ентитета, који тиме бива издвојен из целокупне класе утврђене денотацијом. Као додатни елемент лексиколошког квадрата наводи се асоцијација, која представља сплет асоцијативних обележја којима се одређује асоцијативно значење.

У наставку петог поглавља, предложени модел семантичке анализе лексеми примењује се на агентивну суфиксацију. У одељку *Темајизована и номинализована синџајма: садржинске сличности и разлике* (стр. 158–167) Прџић најпре понавља најважније одлике структуре т-синтагме и н-синтагме, након чега појашњава да узајамне семантичке функције елемената н-синтагме, настале применом одговарајућег творбеног правила, условљавају развој такозваног творбеног значења лексеми. На темељу пет основних семантичких образаца (<Ао>, <Ас>, <Е>, <В>, <И>), аутор предлаже укупно тринаест семантичких образаца агентивне суфиксације – <Ао> + <Па> (*instructor, car-dealer*), <Ао> + <Пе> (*painter*), <Ас> (*swimmer*), <Ас> + <Place> (*sun-bather*), <Ас> + <Time> (*sleep-walker*), <Ас> + <Goal> (*freedom-fighter*), <Ас> + <Manner> (*dry-cleaner*), <Е> (*believer*), <Е> + <Pn> (*music-lover*), <В> (*inhabitant*), <В> + <Pn> (*office-holder*), <И> + <Па> (*pain-killer*), <И> + <Пе> (*calendar-creator*). Поред објашњења и илустровања сваког обрасца понаособ, Прџић у виду дијаграма такође приказује њихову корелацију са четири раније наведена морфолошка обрасца творбеног правила за номинализацију субјекта.

Систематизација односа између морфолошких и семантичких образаца агентивне суфиксације омогућила је сагледавање случајева двозначности, чиме се бави следећи одељак, *Двозначност номинализованих синџајма и проблеми њеног разрешавања* (стр. 168–181). У случају агентивне суфиксације, уочавају се структурна двозначност (нпр. *shop-lifter* <Ас> + <Place> и *weight-lifter* <Ао> + <Па>) и лексичка двозначност (нпр. *cleaner* <Ао> + <Па> и <И> + <Па>), због чега аутор поставља питање на који се начин постиже подударност намераваног значења енкодера и протумаченог значења декодера. Како би одговорио на то питање, Прџић разрађује посебан модел комуникације везан за енкодирање и декодирање лексичких јединица као нижих језичких јединица, због чега овај модел назива лексиколошким моделом микрокомуникације и приказује га схематски у виду дијаграма. Из перспективе енкодера, почетак микрокомуникације представља референт, а лексема њен завршетак, што би у случају декодирања било обрнуто. Између ове две крајње компоненте налазе се комуникативна намера, тј. циљ који енкодер жели

да постигне код декодера, затим знање о језику, односно познавање језичких јединица и правила о њиховој употреби, те знање о свету као познавање устројства укупне стварности око нас, и, на крају, примена знања као актуализација потребних сегмената знања о језику и знања о свету. До примене знања долази у оквиру комуникационе ситуације, која представља интеракцију између ванјезичког и језичког контекста. Иако постоји могућност различитих интерпретација значења једне исте лексеме, прагматичка плаузибилност представља ону интерпретацију која има највиши степен вероватноће. Аутор предложени модел илуструје на примеру лексеме *record-breaker*, закључујући да за успешно декодирање није довољан само језички контекст, већ да се он увек мора посматрати у интеракцији са ванјезичким контекстом.

Седми одељак *Језичка димензија декодирања лексема* (стр. 181–193) бави се анализом лексеме у апстрактном семантичком систему језика, односно усредсређује се на системско значење, које је махом предвидљиво и не зависи од језичког и ванјезичког контекста. У пододељку *Денотација ајентивних именица* (стр. 181–184) уводи се дистинкција између шире денотације, која обухвата хетерогену класу особа, животиња, биљака, предмета и апстракција, и уже денотације, која обухвата само једну од наведених класа. У наредном пододељку, *Смисао ајентивних именица: семантички ајект* (стр. 184–193), аутор наводи да се утврђивање смисла агентивних именица темељи на принципу семантичке композитивности, односно да смисао изведене и/или сложене лексеме чини комбинација смисла морфема које, применом творбеног правила, улазе у њен састав. Нови смисао је, дакле, предвидљив датим правилом, а новонастала лексема сматра се рашчлањивом, прозирном и самообјашњивом. Језгро смисла нове агентивне именице представља смисао глаголске основе, на који се надовезује смисао агентивног суфикса. Скрећући пажњу на непостојање свеобухватне дефиниције смисла агентивних суфикса у постојећој литератури, Прћић нуди пуну спецификацију смисла агентивних суфикса у облику ‘*subject, referring to <Ao>, <As>, <E>, , <I>, of the verbal base*’, а, на основу ње, и пуну спецификацију смисла агентивних именица – ‘*one that verbs, is verbing, or has verbed (...)*’, где три тачке унутар заграда указују на евентуалну допуну (ОБЈ или АДВ).

За разлику од претходног одељка, осми одељак *Ванјезичка димензија декодирања лексема* (стр. 194–219) укључује анализу конкретно употребљене лексеме, те се фокусира на текстуално значење, које је махом непредвидљиво и зависи од језичког и ванјезичког контекста. У пододељку *Референција ајентивних именица* (стр. 194–195) појашњава се улога референције у раздвозначавању денотације агентивних именица, те у ублажавању могућих нејасности њиховог смисла, до чега долази услед активирања адекватног скупа ДгО. Наредни пододељак *Смисао ајентивних именица: прајматички ајект* (стр. 195–219) додатно се бави дијагностичким обележјима, која Прћић дели на интринзична обележја (краће, ИО), која су предвидљива, наслеђена од п-синтагме и произилазе из принципа семантичке композитивности (нпр. *speaker* [ANIMATE], [HUMAN], [CONCRETE], [DUAL], [HABITUAL]), и екстринзична обележја (краће, ЕО), која су непредвидљива, надилазе принцип семантичке композитивности и чине прираштај самообјашњивог смисла (нпр.

composer [MUSIC]). Док су лексеме које садрже само интринзична обележја самообјашњивог смисла јер су у складу са принципом семантичке композитивности, лексеме које садрже екстринзична обележја залазе у домен семантичке петрификације, чиме се означава процес постепеног удаљавања од принципа семантичке композитивности, те смисао изведене и/или сложене лексеме више не чини проста комбинација смисла морфема у њеном саставу. Нови смисао није предвидљив датим правилом, а новонастала лексема, упркос рашчлањивости, сматра се непрозирном. Аутор даље разликује два типа семантичке петрификације, које назива инкременталним и декременталним типом. Инкрементални тип обухвата додавање обележја, и то по правилу екстринзичних, на предвидљиви смисао, док декрементални тип подразумева одузимање обележја од предвидљивог смисла, што се испољава најчешће кроз губљење интринзичних обележја. Код оба типа долази до сужавања денотације која би се у складу са принципом семантичке композитивности могла очекивати. У наставку одељка се оба типа петрификације детаљно разматрају на примерима релевантних денотација (особа, предмета, животиња, биљака, апстракција), да би се на крају успоставила скала прозирности агентивних именица, где лексеме чија су денотација особе, без икаквих ЕО, представљају прототип прозирне агентивне именице.

Пето поглавље се завршава одељком *Семантичко-прагматичка категоризација агентивних именица* (стр. 219–236), где аутор најпре наводи дијагностичка обележја којима се дефинише прототип агентивности, на основу чега закључује да се прототип описује као особа која својевољним деловањем узрокује настанак промене на неком другом ентитету. Као најважнија својства прототипске агентивне ситуације истичу се каузативност (узрочност) и транзитивност (прелазност), где се каузативност даље може разложити на покретачки, стварни и непосредни узрок. Прћић потом разрађује модел семантичко-прагматичке категоризације агентивних именица у десет рангова, у зависности од природе сличности са прототипом. Модел је приказан у виду дијаграма, а затим и детаљно описан по ранговима. Првих пет рангова обједињује аниматне ентитете (особе и животиње), чија је заједничка особина самосталност током посматране ситуације, док преосталих пет рангова обухвата инаниматне ентитете (помагала и апстракције) које повезује заједничка одлика несамосталности током посматране ситуације. У наставку дискусије о предложеном моделу, аутор обрађује и појаву семантичке асимилације, по којој се један ванјезички однос, у циљу језичког енкодирања, третира као други, што се уочава на примеру семантичке функције <I> која се, у позицији субјекта, може посматрати и као <Ao>. Ова појава објашњава се чињеницом да језик располаже ограниченим специјализованим суфиксима за енкодирање сваке појединачне семантичке функције, те агентивни суфикси представљају номинализаторе субјекта са свих пет семантичких функција, што аутор назива функцијском конвергенцијом агентивних суфикса.

Шесто поглавље *Један формални и садржински аспект агентивне суфиксације: продуктивност* (стр. 237–280) изучава способност агентивних суфикса да буду употребљени за извођење нових лексема. У склопу одељка *Уводне напомене* (стр. 237) наводе се теме које ће бити обрађене у поглављу,

након чега се у другом одељку *Општиа ипийања йпродуктивносйи* (стр. 238–250) скреће пажња на најважније термине у вези са појавом продуктивности. Продуктивност се најпре дефинише као својство језичког система које учесницима у комуникацији омогућава да енкодирају и декодирају бесконачан број језичких јединица, а потом се контрастира са креативношћу и аналогизмом као другим расположивим средствима за проширивање језичког система. Такође, уводи се дистинкција између синтактичке (граматичке) продуктивности, која се односи на стварање нових реченица, и морфолошке (лексиколошке) продуктивности, која се тиче стварања нових лексема. Пре разматрања продуктивности агентивних суфикса у лексикону савременог енглеског језика, аутор посебни пододељак, под називом *Усйпројсйво лексикона и њејов йенератйивни йојенцијал* (стр. 242–250), посвећује управо лексикону, чију структуру приказује у виду дијаграма. Лексикон се састоји из два слоја – улазног лексикона, који обухвата све расположиве основе и афиксе који се могу комбиновати у нове лексеме или идиоме, и излазног лексикона, који чини инвентар свих остварених лексема. Између ова два слоја налазе се творбена правила, која одређују могуће комбинације морфема, чиме се пројектују оствариве лексеме у оквиру примарне творбе речи, као и творбене рестрикције, које намећу језичке и ванјезичке запрете на оствариве лексеме, чиме одвајају остварене лексеме од нестварених. Поред тога, следећи Бауерова разматрања (1983), Прћић дискутује о три дијахроне етапе развоја лексема – лексемизацији, односно чину стварања нове лексеме, консолидацији, тј. прихватању лексеме од стране језичке заједнице након вишеструко поновљене употребе, и петрификацији, односно чину у којем лексема поприма својства непредвидљива датим правилом, те одступа од принципа композитивности. Указује се и на двојност статуса нових лексема, односно на њихову ваљану уобличеност и прихватљивост – свака лексема настала применом неког творбеног правила сматра се ваљано уобличеном, али не мора увек бити прихватљива, што зависи од просуде учесника у комуникацији.

Трећи одељак *Продуктивносй у йосйууку ајенйивне суфиксације* (стр. 250–270) најпре се бави општим својствима творбених правила, да би се потом фокус ставио на творбено правило за номинализацију субјекта и његову продуктивност. Посматрајући продуктивност као синхрону и градијентну појаву, аутор предлаже њену тростепену скалу, која обухвата високу продуктивност, ограничену продуктивност и слабу продуктивност. Скала се може применити и на творбена правила, али и на морфолошке и семантичке обрасце у оквиру творбених правила, као и на афиксе у оквиру образаца. Док се творбено правило за номинализацију субјекта лако може сврстати међу правила високе продуктивности, сагледавање продуктивности образаца је нешто тежи задатак, где различити морфолошки и семантички обрасци показују различити степен продуктивности. У пододељку *Конкурентносй ајенйивних суфикса* (стр. 260–270) разматра се и продуктивност самих суфикса, где се даје оквирни приказ својстава свих шест агентивних суфикса, на основу којег се закључује да суфикс *-er*, као једини суфикс са широким опсегом примене, може бити назван прототипом агентивног суфикса у енглеском језику. Преостали агентивни суфикси се, одступањем од прототипских

особина, удаљавају од прототипа, те би њихове вероватне позиције на скали продуктивности, у опадајућем редоследу, након *-er*, биле *-or*, *-ant*, *-ee*, *-ist*, *-ent*.

Након разматрања творбених правила у трећем одељку, четврти одељак *Рестрикције у јосиуку аџивне суфиксације* (стр. 270–280) пажњу преусмерава на творбене рестрикције, које ограничавају хипергенеративност творбених правила. Аутор разликује две врсте рестрикција – језичке, које проистичу из језичког система, и ванјезичке, које се односе на његову употребу, након чега дискутује о морфолошким, синтактичким, семантичким и прагматичким запрекама кроз које се наведене рестрикције испољавају, и то из перспективе агентивне суфиксације. Поред тога, истиче се постојање запреки и над прототипским суфиксом *-er*, који се може аутоматски очекивати у извођењу нових лексема агентивном суфиксацијом све док га не предухитре последице деловања одређених језичких и/или ванјезичких околности. Другим речима, нова лексема са суфиксом *-er* неће се усталили ако у језику већ постоји лексема са истоветном формом или садржином, што Прћић назива преклузијом. Под хомонимском преклузијом подразумева се поклапање форме, односно фонолошког и/или графолошког облика нове и раније лексеме (нпр. *liver*; ‘one who lives’ наспрам *liver*; ‘bile-secreting organ’), док синонимска преклузија представља поклапање садржине, односно потпуну синонимију нове и раније лексеме и по дескриптивном и по асоцијативном значењу (нпр. *typewriter* наспрам *typist*).

У последњем поглављу *Закључна разматрања* (стр. 281–289) понављају се кључне тачке целокупног излагања, са посебним освртом на најважније резултате, међу којима се свакако истичу предложени модел номинализације субјекта, установљена типологија дистинктивних својстава агентивних суфикса, разрађени лексиколошки квадрат, утврђени морфолошки и семантички обрасци агентивне суфиксације, примењена семантичко-прагматичка категоризација агентивних именица према прототипу, успостављена дистинкција између високе, ограничене и слабе продуктивности у агентивној суфиксацији, као и многи други. Поглавље се завршава могућим перспективама за даља истраживања.

На самом крају монографије налазе се *Литература* са списком коришћених референци, као и *Корџус: основни фонд*, те *Корџус: дојунски фонд – синонимне лексеме*, са пописом анализираних лексема, али и два додатка који на посебан начин заокружују слику о тридесетогодишњем постојању овог дела. У питању су *Извештај комисије за љрељед и оџену докџорске дисерџације (реџродукција)*, који читаоцима пружа увид у процену рада из перспективе комисије пред којим је одбрањен, као и *Проф. др Ранко Буљарски (1.1.1933 – 13.8.2024): једно лично сећање*, које аутор ове монографије на врло дирљив начин посвећује свом ментору.

Како се истиче у извештају комисије, опис агентивних суфикса у енглеском језику у овом раду узима се само као полазиште за „знатно амбициозније промишљање улоге творбе речи у лексикону, лексичке структуре у структури језика, и лексикологије у лингвистици” (стр. 320), чиме монографија представља велики допринос проучавању првенствено творбе речи, али и лексикологије уопште, што је, потребно је посебно истаћи, у потпуности релевантно и три деценије након што је написана. Прћић читаоце органи-

зовано води кроз поглавља и одељке, постепено повезујући све делове у кохерентну целину, уз критички приступ разматраним постојећим теоријама, те нуђењем сопствених иновативних решења. Ауторов јасно структуриран начин излагања, са мноштвом илустративних примера и дијаграма, те честим рекапитулацијама најважнијих закључака, омогућавају лако праћење сложене материје. Сходно томе, вишедимензионалност анализе и ванвременски допринос језичким истраживањима, у комбинацији са прегледним начином излагања прилагођеним читаоцима, чине ову монографију вредним штивом за све лингвистичке стручњаке – наставнике и истраживаче, као и мастерске и докторске студенте, нарочито у области англистике и опште лингвистике.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- BAUER, Laurie. *English Word-Formation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
 LYONS, John. *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1968.
 LYONS, John. *Semantics*, 1–2. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
 LYONS, John. *Language and Linguistics. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
 PALMER, Frank Robert. *Semantics. Second Edition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

Александра Кардош Ситојановић

Универзитет у Новом Саду
 Факултет техничких наука
 Департман за опште дисциплине у техници
 Трг Доситеја Обрадовића 6, 21000 Нови Сад, Србија
 sandra.kardos@uns.ac.rs

UDC 811.163.41'23(049.32)
 ORCID: 0000-0002-2807-8171

Страхиња Степанов. *Огледи из језика у примени:
 од текстуалне до критичке анализе.*

Нови Сад: Филозофски факултет, 2024, 228 стр.

Монографија *Ogledi iz jezika u primeni: od tekstualne do kritičke analize* Страхиње Степанова, објављена 2024. године у издању Филозофског факултета у Новом Саду, представља значајно и свеобухватно дело посвећено савременим лингвистичким приступима – од лингвистике текста и прагматике до критичке анализе дискурса. Рукопис монографије, не рачунајући предговор и литературу, подељен је на десет поглавља која чине заокружену методолошку целину. Ова студија је плод дугогодишњег истраживачког рада, чији су поједини сегменти претходно верификовани кроз излагања на научним скуповима и радове у стручној периодици, те у њој примењен приступ гарантује методолошку утемељеност и научну зрелост изнетих ставова.